

Ермеева Саргылана Семеновна

Учитель якутского языка и литературы

МБОУ «Сэргэ-Бэсская основная общеобразовательная школа»

с. Сэргэ-Бэс Амгинский улус РС (Я)

Свидетельство о публикации

89640772031

Саха тылын, литературатын уруоктарыгар үөрэх сатабылларын сайыннарыы

Ермеева С.С., Сэргэ-Бэс оскуолатын саха тылын, литературатын учуутала
МБОУ “Сэргэ-Бэсская ООШ” Амгинского улуса с. Сэргэ-Бэс
EaRcEn@mail.ru

ФГҮӨС программатынан уруок сүрүн ирдэбилэ – сатабылы сайыннарыы. Оттон үөрэнээччилэргэ дэгиттэр сатабылларын сайыннара олугу уураар киһинэн учуутал буолар. Уруок диэн үөрэнээччи харабынан көрөн, илиитинэн тутан-хабан, эт өйүнэн толкуйдаан туһалаах үөрүйэхтэргэ бэйэтинэн уһуйулуута буолар. Учуутал уруокка бу дэгиттэр сатабыллары оҕолорго ингэрэригэр араас ньымалары туттар, туһанар.

Актуальноһа: Билигин үөрэх стандартын ирдэбилинэн үөрэнээччигэ үөрэх дэгиттэр сатабылларын ингэрэхтээхпит. 2016 с. тахсыбыт “Төрөөбүт литература” үөрэх предметигэр үөрэтэр-методическай кэмпиликкэ үөрэтиини сүрүннүүр бырагыраама, үөрэх кинигэлэрэ, бэйэ аабытын кинигэтэ киирэ сылдыар. Россия издательстволарын үөрэтэр-методическай кэмпиликкэ итини таһынан үөрэнээччи бэйэтэ үлэлиир тэтэрээтэ, аабыны кэмпиир тиэкистэр, хонтуруолунай үлэ матырыяаллара киирбит. Ону үтүгүннэрэн үлэлиир тэтэрээт, аабы тиэкистэрин толкуйдаатым. Үөрэнээччи сатабылын сайыннара хонтуруолунай үлэ тиэкистэрин онордум.

Сананы киллэри: 6 кылааска төрөөбүт литература уруога бэйэ үлэлиир тэтэрээтин, аабы таһымын кэмпиир тиэкистэри онордум, туһанабын. Хонтуруолунай үлэ ис хоһоонун уларыттым.

Сыала: Саха тылын уонна төрөөбүт литература уруога үөрэнээччи үөрэх сатабылларын ингэрэригэр усулуобуйа тэрийии.

Сыалы ситиһээри үлэбэр маннык сорукары туруорабын:

1. Педагогическай технологиялары үөрэтэн тиэкини ырытыыга, үөрэх сатабылларын ингэрэгэ сөптөөх приемнары талан сорууда оноруу.
2. Үөрэнээччи билиитин кэтээн көрүү.
3. Оҕо төрөөбүт тылын, литературатын бабаран туран үөрэтэрин көбүлээһин;
4. Тииктэммит билиини-көрүүнү инэрэн, бэйэ сайдыытыгар, олох араас түгэнигэр сатаан туһанарга туһайы.

Тыл, литература уруоктарыгар оҕо элбэхтик суруйуохтаах, санарыахтаах. Саха тылын, литературатын уруоктарыгар үөрэх сатабылларын сайыннараары 6 кылаастарга “Төрөөбүт литература” уруога “Бэйэ үлэлиир тэтэрээтин”, 5 кылаастан саҕалаан ааҕар, аахпыттарын өйдүүр дьобурдарын бэрэбиэркэлиир сорууда тиэкистэри онордум, чизппэри түмүктүүр хонтуруолунай үлэ ис хоһоонун уларыттым.

6 кылааска төрөөбүт литература уруога бэйэ үлэлиир тэтэрээтин онорон, ырытыыны, дьиэбэ үлэни ол көмөтүнэн бизэрбин. Тэтэрээт хас барылар тема, айымны ахсын тус-туспа соруудаах. Соруудагары танарбар хас да технология приемнарын туһаным: критическэй мышление, бэйэ үлэлиир (самостоятельная деятельность), бырайыактыыр үлэ (проектная деятельность), педагогическай мастарыскай.

Критическэй мышление приемнара: “Кластер”, “Бортовой журнал”, “Синквейн”, “Общее-уникальное” тиэкини өйдүүргэ, ырытарга, уруок ханнык бабарар этабыгар туттарга табыгастаахтар. Оҕо тэнниир, ырытар, тиэкистэн наадалаабы булан ылар,

түмэр, наардыр, чинчийэр, бэйэтин үлэтин сыаналанар сатабылларын сайыннаар, ингэрэр.

“Кластер” приемун тизкис сүрүн санаатын, айымны проблематын таһааран, онтон сиэттэрэн проблеманы быһаарар, анализтыыр, толкуйдуур, тэннээн көрөр, санаатын сааһылаан этэр сатабылларын сайыннаарга туттабын. Холобур, Дмитрий Кононович Сивцев – Суорун Омоллоон “Чүөчээски ” кэпсээнигэр соруудах. Кэпсээнгэ туох проблемата көстөрүй? Бу проблемалар хайдах быһаарыллыахтарын сөбүй? Кластер ньыматынан көрдөр.

Бырайыактыыр үлэ технологията кыра бырайыактартан саҕалаан оҕо улахан бырайыактары онороругар көмөлөөх. Остуоруйа, кэпсээн салҕыытын ситэрии, айымны ис хоһоонунан уруһуй, комикс, пазл оноруу, кроссворд толкуйдааһын, презентация оноруу бырайыактарыгар технология этаптарын билсигиннэрэн, кэнники үлэлэригэр бэйэлэрэ ол этаптарынан үлэлиллэрин ситиһии.

Үөрэнээччи аахпытын өйдүүр, өйдөөбүтүн сатаан кэпсиир, суруйар дьобуруун сайыннараары соруудахтаах тизкистэри онордум. Бу тизкистэр ис хоһоонноро ытык өйдөбүллэри, үөрэх сатабылларын ингэрэргэ аналлаахтар. Төрөөбүт дойду, нэһилиэкпит, республикабыт киэн туттар дьонун туһунан: “Чыаппаан Саппыйатыгар киһи киэнэ кэрэмэхэ үөскээбитэ” (суруйааччы К.Н. Дьячковскай- Туйаарыскай), “Норуоттан тахсыбыт артыыс” (ырыаһыт, мелодист Х.Т. Максимов), “Платон Алексеевич Ойуунускай”, “Сибиир уонна Саха сирэ бастакы хаарталарга”, “Үөн-көйүүр” тизкистэри кинигэлэртэн ыламмын, соруудах толкуйдаатым.

Холобур, “Чыаппаан Саппыйатыгар киһи киэнэ кэрэмэхэ үөскээбитэ” диэн тизкиһи “Константин Николаевич Дьячковскай-Туйаарыскай – оҕо аймах доҕоро” диэн кинигэ ыстатыйаларыттан ылбытым. Көстөкүүн Туйаарыскай киэн туттар поэппыт буолар. Төрөөбүт алааһа “Чыаппаан саппыйата” Сулҕаччы нэһилиэгин Сэргэ-Бэс бөһүөлэгэр баар.

Саха тылыгар чиэппэри түмүктүүр хонтуруолунай үлэни 3 соруудахтаах гына толкуйдаан онорбутум. Биир соруудах хайаан даҕаны тылынан буолар. Бэриллибит темаҕа эбэтэр хартыынанан сирдэтэн бэйэтин санаатын этэр, сыһыата суох, сыыс тылы туттубакка санарарга дьулуһар, аудитория иннигэр санара үөрэнэр. Иккис соруудах кыра кээмэйдээх тизкис суруйуу. Барбыт темаларыттан киллэрэн биэрэбин. Сөпкө суруйуу, тизкис тутулун тутуһуу, ойуулуур-дүһүннүүр ньымалары киллэрии (тыл саппааһа), үһүс соруудахха диалог толкуйдааһын, бэйэ санаатын дьонно тизрдии буолар. Соруудах ис хоһооно бэйэ аттыгар баар дьону сырдатты, күннээҕи олох проблемалара, биллиилээх дьонунан, төрөөбүт дойдунан киэн туттуу ытык өйдөбүллэри ингэрии буолар.

Саха литературатыгар хонтуруолунай үлэлэри өйтөн суруйуу, билиэт уонна бырайыак ньыматынан ытабын. Өйтөн суруйууга барбыт айымнылартан 4-5 теманы биэрэбин. Үөрэнээччи бэйэтэ талан ылан суруйар. Оҕолор саамай сөбүлүүллэрэ, талаллара билиэтинэн ыйытыыга эппиэттээһин буолар. Билиэт 3 ыйытыылаах. 1 ыйытыы литература теорията, 2 ыйытыы Суруйааччыны, айымныны, айымны геройдарын сырдатты. 3 ыйытыы айымныны таарыйар проблемаҕа бэйэ санаатын сааһылаан этии.

Бырайыактыыр үлэҕэ биир үөрэппит айымнытын талан ылан презентация онорор. Манна суруйааччыны сырдатар, айымны ис хоһоонун, проблематын, геройдарын арыйар. Олоҕу кытта сибээстиир. Эбии матырыйаал библиотекаттан, Интэриниэттэн булар. Былаанныы, былааннаабытын олоххо киллэрэ үөрэнэр. Аудитория иннигэр көмүскүүр. Ыйытыыга эппиэттии үөрэнэр. Үлэни сыаналыырга оҕо бэйэтэ, атын үөрэнээччилэр, учуутал кыттар. Атын оҕо үлэтин сыаналыыр буолан, ыйытыы биэрэ, атын үлэни сыаналыы үөрэнэллэр.

Ырытар, сананы айар дьобура сайдыбыт киһи олох ыарахаттарыттан толлубат. Кини ханнык баҕарар идэҕэ, эйгэҕэ умсугуйан туран таһаарыылаахтык үлэлиир, саҕалаабыт үлэтин тигэһэр тизрдэр бигэ, чин санаалаах буолар.

Манньк үөрэх сатабылларын сайыннарар сорудахтары толкуйдаан үөрэнээччи толкуйдуур, ырытар, ырыгалыыр, тэннээн көрөр, олобу кытта дьүөрэлиир, санаабыт санаатын толору этэр, сөпкө санарар, дьон иннигэр санаатын этэ үөрэнэр, былаанныыр, бириэмэтин аттарынар сатабылларын сайыннарыахха сөп.

Туһаныллыбыт литература:

1. Гурьев Г.И. Саха тыла. Учууталга көмө босуобуйа: 5-9 кылаас. – Дьокуускай: Бичик, 2016. - 96 с. – (“Саха оскуолата” систиэмэ).
2. Даутова О.Б., Иваньшина Е.В. Ивашедкина О.А., Казачкова Т.Б., Крылова О.Н., Муштавинская И.В. Современные педагогические технологии основной школы в условиях ФГОС. – СПб.: КАРО, 2014. – 176 с. – (Серия «Петербургский вектор введения ФГОС ООО»).
3. Муштавинская И.В. Технология развития критического мышления на уроке и в системе подготовки учителя: Учебно-методическое пособие. – 2-е изд. – СПб.: КАРО, 2014. – 144 с. – (Серия «Петербургский вектор введения ФГОС ООО»).
4. Поликарпова Е.М., Захарова Л.В., Флегонтова У.М. литература аабыта. Учууталга көмө босуобуйа. (1-4 кылаас) – Дьокуускай: Бичик. 2014. – 144 с. – (Саха оскуолата).
5. Поликарпова Е.М. Төрөөбүт литература: үлэлиир бырагыраама: 5-9 кылаас. – Дьокуускай: Бичик, 2015. – 48 с. - (Саха оскуолата).
6. Поликарпова Е.М. Төрөөбүт литература: 6 кылаас: хрестоматия: икки чаастаах. – Дьокуускай: Бичик, 2016. – 167 с. - (Саха оскуолата).
7. Поликарпова Е.М. Хоһоонноохтук аабы. Учууталга көмө пособие. – Дьокуускай: Саха Республикатын национальной издательства, 1992. – 64 с.
8. Скрябин В.В. Саха тылыгар уонна литературатыгар тирэх бэлиэлэри туһаны. Учууталларга көмө – Дьокуускай: Үөрэх үлэһиттэрин идэлэрин сайыннарар институт издательства, 1993. – 63 с.
9. Филиппов Г.Г., Гурьев Г.И. Саха тыла: үлэлиир бырагыраама: 5-9 кылаас – Дьокуускай: Бичик, 2016. – 40 с. – (Саха оскуолата).